

Ville Okkonen

Elinkeinoelämän yhteiskunnallinen aktivismi politiikan muutoksen taustavoimana 1970-luvulta 1980-luvulle

Ville Okkonen tarkastelee artikkelissaan vuonna 1974 perustettua Elinkeinoelämän valtuuskuntaa (EVA) hyvinvointivaltion haastajana. Vaikka Suomen hyvinvointivaltiota voidaan kiistatta luonnehtia konsensuspolitiikan tuotteeksi, osoittaa Okkonen, että konsensuksen taustalla oli vahvoja poliittisia ja ideologisia erimielisyyksiä. Puoluepolitiikan ja EVA:n yhteysien tarkastelu antaa lisätietoa 1970–1980-luvun poliittisen siirtymän luonteesta ja elinkeinoelämän yhteiskunnallisesta aktivismista.

Suomen poliittisten voimasuhteiden kehitys suosi 1970-luvulla oikeistoa. Oikeiston hajaannus ja vasemmistopuolueiden suhteellisen hyvä yhteistyö estivät kuitenkin nopean käänteen talous- ja yhteiskuntapolitiikassa. Oikeiston nousu oli yleiseurooppalainen ilmiö ja kyseenalaisti vasemmistokeskustalaisen yhteiskuntapolitiikan ja suunnitteluideologian. Vuonna 1974 perustettu Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA) kytkeytyi tähän asetelmaan: se tehosti ei-sosialistista yhteistyötä ja haastoi vasemmistokeskustalaista puoluerintamaa sekä sosiaalidemokraattista konsensusajattelua. Vuosikymmenen lopulla Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) kannatus hiipui ja Sosialidemokraattisen puolueen (SDP) yhteydet keskiryhmiin heikkenivät. Poliittisen aloitevallan siirtymä ja julkisen talouden vaikeudet tekivät tilaa ajatuksille ”sosiaalivaltioiden” ja ”holhouksen” lopusta¹.

Poliittisen siirtymän laajana taustana oli kapitalismin ”kultaisten vuosien” katkeaminen vuonna 1973 öljykriisiin. Öljyn hinta kuusinker-taistui muutamassa vuodessa ja kohotti muitakin raaka-ainehintoja. Yhdysvaltojen rahoittama sota Vietnamissa voimisti kansainvälisen talouden inflaatiopaineita², ja siirtymä kelluvien valuuttakurssien järjestelmään aiheutti tasapainovaikeuksia pienille ulkomaankauppariippuvaisille kansantalouksille. Suomen ulkomaankaupan vaihtosuhte heikkeni öljykriisin seurauksena ja kuluttajahinnat nousivat.³ Kansainvälisen talouskriisin vaikutus oli kohtalokas kapitalististen maiden hyvinvointivaltioprojekteille ja ennen kaikkea vasemmistolle.

EVA:n perustamisella elinkeinoelämä vahvisti yhteiskunnallista aktivismiaan. Alustavissa neuvotteluissa 10.4.1974 oli päätetty jäsenjärjestöjen maksuosuuksista, kaikkiaan 10 miljoonasta markasta, josta puolet suunnattaisiin Taloudelliselle Tietotoimistolle, elinkeinoelämän yhteiskuntasuhdejärjestölle.⁴ Tavoitteena oli poliittisten voimasuhteiden muuttaminen. ”Tämä on asian ydin; kaikki muu on fraseologiaa”, tiivisti valtuuskunnan toimitusjohtaja Max Jakobson.⁵ Kansainvälisen talouden epätasapainotekijät heikensivät julkisyhteisökeskeisen yhteiskuntapolitiikan, talouden rakennemuutoksen suunni-

1. Sakari Heikkinen & Seppo Tiihonen (2010) *Hyvinvoinnin turvaaja. Valtiovarainministeriön historia 3*, Helsinki: Edita, 496.

2. Tapio Bergholm (2012) *Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika I. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969–1977*, Helsinki: SAK, 238.

3. Markku Mansner (1990) *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956–1982*, Helsinki: Teollisuuden kustannus Oy, 27–28.

4. EVAn perustava kokous 10.6.1974. Kansio 14. EVAa. KA.

5. Koko sitaatti: ”Syy EVAn perustamiseen oli huoli maan poliittisen kehityksen suunnasta. EVAn tehtävänä on organisoida sellaista toimintaa, joka voi saada aikaan suunnan muutoksen. Tämä on asian ydin; kaikki muu on fraseologiaa.” Jakobsonin kirje Päiviö Hetemälle 29.12.1975. Kansio 14. EVAa. KA.

telmallisen ohjauksen ja vasemmiston täystyöllisyystavoitteiden mahdollisuuksia, ja perustelivat uudenlaista ideologista keskustelua. Talousnäkömyien synkentyminen tiivistä valtiovallan ja etujärjestöjen suhdetta⁶, ja tähän neuvotteluviipuu EVA tarttui.

Talousvaikeudet popularisoivat hyvinvointivaltion kritiikkiä,⁷ minkä vuoksi vasemmistopuolueiden tehtäväkenttä muuttui hyvinvointivaltion puolustamiseksi. Elinkeinoelämän ajatushautomot aktivoituivat markkinaehtoisuuden puolustamisessa ja terästivät oikeistopuolueiden argumentaatiota. Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin valtakausista 1980-luvulla tuli markkinaliberalismin vahvistumisen symboleja, jolloin oikeistopuolueet alkoivat määrätietoisemmin purkaa talouden sääntelyä, madaltaa suurituloisten ja varakkaiden verotusta ja supistaa julkisia menoja.⁸ Vaikka talousvaikeudet muokkasivat julkista keskustelua, poliittisia aloitteita ja lainsäädäntöä, Suomessa siirryttiin oikealle Länsi-Eurooppaa hitaammin ja pehmeämmin. Käytännössä niin, että työnantajalähtöiset näkemykset tuotantokustannuksista, sosiaalivaltion haitallisista raameista ja yritysten kilpailukyvyistä alkoivat saada laajempaa huomiota.⁹

Kun Max Jakobson analysoi *Uudessa Suomessa* 27.1.1985 hyvinvointivaltion ja ”pitkän aallon” taitetta, hän kirjoitti: ”Toisen maailmansodan jälkeinen aika on ollut hyvinvointivaltion, kansankodin rakentamista ja julkisen talouden paisumista. Sosialisteilla on ollut tässä henkinen hegemonia, porvarit ovat myötälleet. Onko tämä pitkä aalto nyt taittunut? Onko julkisen talouden kasvu saavuttanut huippunsa? Onko sosiaaliturva jo niin pitkällä, että painopiste on siirtynyt yksilön ja markkinatalouden suuntaan?”

Jakobson kysyi, miksei Eurooppa pysynyt taloudellisesti Yhdysvaltojen perässä. Hänen mielestään vastauksesta alettiin hiljalleen olla Länsi-Euroopassa yhtä mieltä, nimittäin ”talouden dynaamisen uudistumisen esteenä ovat hyvin-

vointivaltion jäykät rakenteet, työmarkkinoiden joustamattomuus ja yritteliäisyyttä tukahduttava verotus.” Hyvinvointivaltio-kriittisestä perspektiivistä, jota EVA edusti, 1970-luvun lopun kriisi rinnastui julkisen talouden ”paisumiseen”, liian kireään verotukseen ja työmarkkinajäykkyyksiin. Kuten Jakobson korosti, vanhaa maailmaa haastettiin poliittisesti oikealta, ja vasemmisto oli jäänyt oppositioon Hollannissa, Englannissa, Saksan Liittotasavallassa, Norjassa, Tanskassa ja Yhdysvalloissa. Ranskassa presidentti François Mitterrandin kannatus laski, ja Jakobson tulkitsee uusliberalismin ja neokonservatismien ajatusten rantautuneen Yhdysvalloista Länsi-Eurooppaan. ”Ensimmäiset pääskyt ovat saapuneet jo Suomeenkin”, hän kirjoitti.¹⁰

Länsi-Euroopassa alkoi 1970-luvulla nopea tulo- ja varallisuuserojen kasvu. Samalla poliittinen aloitevalta siirtyi vapaamman kapitalismin tukijoille.¹¹ Suurituloisten etunäkökohdat nousivat näkyvämpään asemaan julkisessa keskustelussa, ja elinkeinoelämä vahvisti ideologista työtään perustamalla ajatushautomaita.¹² EVA:n perustaminen oli osa kansainvälistä yleiskonservatiivista järjestäytymistä, ja se sovelsi markkinamyönteisemmän politiikan oppeja suomalaisen keskusteluun ja poliittisiin voimasuhteisiin sopiviksi. Koska Pohjoismaissa yhteiskunnallista keskustelua hallitsivat tasa-arvon ja demokra-

6. Mansner (1990) 29.

7. Donald Sassoon (1997) *One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century*, London: Fontana Press, 448.

8. David Brady & Kevin T. Leicht (2008) *Party to Inequality. Right Party Power and Income Inequality in Affluent Western Democracies*. Research in Social Stratification and Mobility 26. Vol. 26, Issue 1, 77–106.

9. Mansner (1990) 380–385.

10. Max Jakobsonin kirjoitus *Uudessa Suomessa* 27.1.1985. Kansio 44. EVAa. KA.

11. Brady & Leicht (2008).

12. John D. Wisman (2013) *Wage Stagnation, Rising Inequality and the Financial Crisis of 2008*. Cambridge Journal of Economics. Oxford Journals: 3, 16, 17.

tian tunnukset¹³, markkinamyönteisempi politiikka aiheutti jännitteitä sosiaalidemokraattisessa valtioelämässä. EVA:n toiminta avaa näkökulman poliittisen käänteen taustalla olleisiin voimiin.

Elinkeinoelämän poliittisen aktivoitumisen tausta

Pohjoismainen hyvinvointivaltio oli poliittisten voimasuhteiden pohjalta rakennettu sellaiseksi, ettei valtioelämän oikeistolaistuminen ollut kitkatonta. Vasemmisto oli vaatinut palveluntuotannon järjestämistä valtion ohjaamana kunnallisena palveluna.¹⁴ Valtion, kuntien ja muiden julkisyhteisöjen koko kasvoi tietoisien politiikan tuloksena. Myös työmarkkinajärjestöjen tehtäväkenttä laajeni työehtosopimuksista yhteiskuntapoliittisiin asioihin,¹⁵ mikä puolestaan kytki palkkaratkaisut ja sosiaalivaltion reformit toisiinsa. Työnantajien järjestäytymishalukkuus oli vahvistunut ammattiyhdistysliikkeen eheytyksen ja jäsenmäärien nousun seurauksena.¹⁶ Lisäksi elinkeinoelämän johto oli kokenut vuoden 1966 vasemmistoenemmistöisen eduskunnan merkkinä yhteistoiminnan tehostamisen tarkeudesta.¹⁷ Pahimmissa oikeistolaisissa uhkakuvissa vasemmisto eteni ”rajusti, häikäilemättömästi ja tehokkaasti.”¹⁸ Perinteisen oikeiston näkökulmasta yhteiskunta oli muuttunut ennakoimattomaksi, kun esimerkiksi osa opettajista osoittautui ”uuden suunnan” kannattajiksi ja poliittisia yliloikkauksia tapahtui ”parhaimmissakin perheissä”¹⁹.

EVA:n perustaminen merkitsi työnantajavoimien yhteen kokoamista, ja sen tehtävät muotoiltiin varovasti.²⁰ Voimien yhdistämistä motivoivat kielteiset poliittiset voimasuhteet ja julkisen vallan kasvu, joista muodostui uhka ”EVALaiselle” yritystoiminnalle.²¹ Koska talouden sääntely perustui poliittiseen ohjaukseen ja eduskunnan lainsäädäntö- ja budjettivaltaan, EVA:ssa ymmärrettiin vaalien tarkeys. Talouden sääntely oli ollut näkyvä poliittinen kysymys juuri ennen EVA:n perustamista, kun eduskunta oli päättä-

nyt Euroopan talousyhteisöön liittymisestä ja niin kutsutuista suojalajeista.²² Valtiolla oli haluttu paremmat mahdollisuudet säädellä tuontia, korjata markkinoiden epäonnistumisia ja ohjata pääomia talousintegraation oloissa. Eduskunnan oikeistoenemmistö ratkaisi kuitenkin suojalakipaketin sisällön,²³ ja siksi markkinamyönteiset voimat halusivat jatkossakin varmistaa voimasuhteiden pysymisen edullisina.

Kulttuurisena taustana elinkeinoelämän aktiivisille oli henkisen elämän muutos. Työnantajajärjestökentän johdossa tulkittiin, että nimenomaan ”vapaan yhteiskuntajärjestyksen” vastustus oli voimistunut.²⁴ Yleisen mielipiteen ja tiedotusvälineiden katsottiin muuttuneet kriittisemmiksi elinkeinoelämää kohtaan, ja asettuneen hyvinvointivaltion sosiaalietiikan tueksi. EVA:ssa analysoitiin tämän ideologian näkyvän käytännössä esimerkiksi siinä, että yhteiskunnallisiin syihin vedoten yrityksiä vaadittiin kantamaan vastuuta työllisyydestä, työoloista, ym-

13. Kristina Boréus (1999) *The Significance of Conceptual Stability for Ideological Stability. The Ideological Shift to the Right in the Swedish Public Debate as an Example*. Journal of Pragmatics 31, Issue 1, 1–24.

14. Aarne Mattila (2005) *Valtio työnantajana. Valtion työmarkkinailaitos 1955–2005*, Helsinki: Valtiovarainministeriö, 167.

15. Jukka-Pekka Pietiäinen (1995) *Herraklubista edunvalvojaksi. Liiketyönantajain Keskusliitto 1945–1995*, Helsinki: Otava, 248.

16. Pietiäinen (1995) 439–440.

17. Mansner (1990) 235, 236.

18. SYT:n päiväämätön muistio kokoukseen, joka on ”yli kaksikymmenvuotisen toiminnan tärkeimpiä tapauksia”, jossa perustellaan toiminnan jatkamisen tarkeyttä. Kansio 4. SYTa. KA.

19. Stig Hästö, EVA ja sen rooli. 15.10.1976. Kansio 27. P. Hetemäen arkisto. KA.

20. Mansner (1990) 237.

21. Elinkeinoelämän ideologiaa, luonnos 6.5.1976, Matti Sipilä. Kansio 41. EVAa. KA.

22. Kalevi Sorsa (2003) *Kansankoti ja punamulta*, Helsinki: Otava, 87.

23. Bergholm (2012) 107, 110.

24. Stig Hästö, EVA ja sen rooli. 15.10.1976. Kansio 27. P. Hetemäen arkisto. KA.

päristöstä, kuluttajista ja työntekijöiden koulutuksesta. Lisäksi julkista valtaa voimistettiin vero-, sosiaali- ja työsuojelulainsäädännöllä sekä suhdanne-, työllisyys- ja tulopoliittisilla ratkaisuilla. Yhteiskunnalliset syyt ja demokratisoimisvaatimukset ohittivat yksityisen elinkeinoelämän intressit ja aiheuttivat kestäättömän veropaineen.²⁵ Talouden sääntely koettiin markkinamyönteisen elinkeinoelämän piirissä rasitteena, kun taas ammattiyhdistysliike kytki sen täystyöllisyyteen ja muihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin, joiden toteutumisen ajateltiin edellyttävän muutoksia omistussuhteissa.²⁶

Vasemmistokeskustalainen hyvinvointipoliittikka ja talouden sääntely muuttivat suomalaisen kapitalismin luonnetta ja toimintalogiikkaa, mikä pantiin merkille EVA:ssa. Vasemmiston ja keskiryhmien yhteishallitukset rakensivat julkiseen palvelutuotantoon perustuvaa järjestelmää,²⁷ mikä nosti verotusta ja tasasi aktiivisesti tuloja.²⁸ Elinkeinoelämän itsenäisyyttä rajattiin myös työturvallisuuslainsäädännöllä, jonka uudistus käynnistyi eduskunnan vasemmistoenemmistökaudella.²⁹

Hyvinvointivaltio kytki työntekijöiden palkkaedut laajempiin sosiaalireformeihin, mikä merkitsi sosiaalipolitiikan pitkäjänteistä ja suunnitelmallista kehittämistä.³⁰ Työnantajille ja omistajille kohdistetut velvoitteet ja nimelliset kustannukset kannustivat markkinaehtoisuuden puolustajia barrikadeille. EVA:ssa huomattiin, ettei lyhyen tähtäimen liiketoiminnallista kannattavuutta enää asetettu yrityksen toiminnan ainoaksi päämääräksi, vaan toiminta nähtiin laajana vuorovaikutusprosessina.³¹ Hyvinvointivaltio oli taloudellisten kontribuutioketjujen rakennelma, jonka seurauksena julkisen sektorin kansantulo-osuus lähes kaksinkertaistui vuosina 1955–1989. Talouselämän arvioiminen yhteiskuntaa vasten perusteli sosiaaliturvan laajentamista, yritysten tiedonantovelvoitteiden lisäämistä ja tuotantoelämän normiston kehittämistä.³² EVA:ssa taas pohdittiin sitä, sitovatko julkiset subventiot elinkeinoelämää valtion.³³

Syksyn 1975 ”vasemmistovaara” ja vaalit

Kalevi Sorsan punamultahallitus kaatui alkukesästä 1975, mikä johti syyskuussa ennenaikaisiin eduskuntavaaleihin. Jälkikäteen tarkasteltuna kyse oli vasemmistorintaman aidosta voimannäytön mahdollisuudesta eduskuntaenemmistön saamiseksi. EVA:n aktivismia motivoi porvarillisen rintaman hajanaisuus. Vaaleja varten aktivoiduttiin pitämällä mielessä, että ”[t]aistelu vallasta yhteiskunnassa on taistelua tiedotusvälineistön hallinnasta”. Sanomalehtisuhteet olivat suosiolliset, kun porvarilliset ja sitoutumattomat lehdet vastasivat 80 prosenttia koko maan levikistä. Yhteyksiä ei-sosialistisiin puolueisiin parannettiin, koska ”kaikki yhteiskunnallinen ja taloudellinen toiminta on riippuvaista puoluepoliittisesta toiminnasta”. Vaaleja varten työskenneltiin ”hyvän tuloksen saamiseksi nimenomaan suurten linjojen valossa.”³⁴ Samoin elinkeinoelämärahoitteinen Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiö (SYT), jonka toiminta oli rinnastettavissa minkä tahansa yrityksen ihan tavalliseen liikesalaisuuteen³⁵, tehosti yhteyksiään päivälehtiin vaalien alla.³⁶

25. Matti Sipilän luottamuksellinen luonnos keskustelun pohjaksi 3.6.1976. Kansio 41. EVAa. KA.

26. Bergholm (2012) 50, 89, 47, 48.

27. Heikkinen & Tiihonen (2012) 495.

28. Pietiäinen (1995) 291.

29. Bergholm (2012) 135, 136, 141.

30. Sorsa (2003) 341, 318.

31. Matti Sipilän luottamuksellinen luonnos keskustelun pohjaksi 3.6.1976, Elinkeinoelämän tilannemuutos, päämäärät ja strategia. Kansio 41. EVAa. KA.

32. Mansner (1990) 77.

33. Matti Sipilän luottamuksellinen luonnos keskustelun pohjaksi 3.6.1976, Elinkeinoelämän tilannemuutos, päämäärät ja strategia. Kansio 41. EVAa. KA.

34. EVAn roolin selkeyttämisestä. 15.5.1975. Allekirjoittamaton. Kansio 41. EVAa. KA.

35. Valtuuskunnan vuoden 1972 syyskokouksen paperit. Pöytäkirja puuttuu. Kansio 6. SYTa. KA.

36. SYT:n hallituksen ptk 25.11.1974. Liite: Vuoden 1975 toimintasuunnitelma. Kansio 4. SYTa. KA.

EVA:n julkisuussuhteet olivat harkittuja, ja kritiikkiä kulissemiin toimimisesta ja vaaleihin vaikuttamisesta väisteltiin taitavasti. Valtuuskunnan toimitusjohtaja Max Jakobson kuvaili 14.9.1975 *Aamulehdessä* väitteitä ”demariajojahdista” keinotekoisiksi vaalipuheiksi, eikä EVA hänen mukaansa ottanut mitään roolia vaalitaistelussa.³⁷ Jakobson korosti julkisuudessa, ettei EVA puuttuisi mitenkään puoluepolitiikkaan³⁸ ja etteivät vaalit ”yksinkertaisesti merkitse mitään sen toiminnan kannalta”.³⁹ EVA:n toimiston johto kuitenkin rahoitti ja tuki eduskuntavaalitoimintaa ja ei-sosialistisia vaaliliittoja: ”On käytettävä pakotteita, jotta liitot onnistuisivat ja ei-sosialistien paikkaluku voitaisiin maksimoida.” Keskeistä oli, että ”Elinkeinoelämän organisaatioita informoidaan eduskuntavaalien keskeisen tavoitteen, ei-sosialistisen enemmistön saavuttamisen merkityksestä ja vaalitoiminnan tukemisen tärkeydestä.”⁴⁰ Tosiasialisesti EVA siten vaikutti eduskuntavaaleissa syksyllä 1975, ja se varasi toimintaan resursseja.⁴¹

Syksyn 1975 vaaleissa vasemmistopuolueiden keskinäiset suhteet olivat – hallitus–oppositio-jaosta ja Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) hajaannuksesta huolimatta – suhteellisen hyvät. Vasemmiston yhtenäisyyden heikentämiseksi SKP:n yhteistyötärjouksia komprometettiin kulissemiin.⁴² Molemmissa vasemmistopuolueissa oli huomattu, että oikeisto tiivistä rivejään ja hyökkäsi vasemmistoa vastaan yhteisin tunnuksin.⁴³ Sorsa kuvaili *Ahjon* haastattelussa elokuussa 1975, ettei tiennyt ”missä määrin ja onko EVA:lla lainkaan vaikutusta nyt käytävän vaalitaistelun luonteeseen”. Hän oli huomannut taistelun luonteen poikkeavan aikaisemmasta. Samassa haastattelussa SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen totesi havainneensa, että ”Sosi-alidemokraattista puoluetta vastaan kohdistetaan varsin voimakasta kampanjaa”. Saarinen tulkitsi asian niin, että työväenpuolueiden yhteistyötä vaikeutettiin tietoisesti.⁴⁴ SYT oli kerännyt runsaasti materiaalia SDP:n ja SKP:n yhteistyön edellytyksistä ja huomiota oli kiinnitetty

esimerkiksi Rafael Paasion esiintymisiin, puoluesihteerin Kalevi Sorsan ajatuksiin sekä SDP:n ja SKP:n väliseen kirjeenvaihtoon.⁴⁵

Poliittisen vaikuttamisen tehostamiseksi EVA:n oli tarkoitus koota erillinen kansanedustajaorganisaatio: ”Puolueiden puheenjohtajiin, eduskuntaryhmien puheenjohtajiin, puoluesihteerihin ja muihin henkilöihin luotavien tavantomaisten kontaktien lisäksi kootaan ei-sosialistisista kansanedustajista noin 30 henkilöä käsiteltävä kansanedustajaryhmä.” Syksyn vaalien keskeinen haaste liittyi työväenpuolueiden yhteistyöhön.⁴⁶ Vaikka SKDL:n eduskuntavaalikannatus oli vuoden 1970 jälkeen jäänyt alle 20 prosentin tasolle, kannatussykliä kehitys näytti vasemmistolle suotuisalta.⁴⁷ Sen seurauksena elinkeinoelämä odotti vasemmistovetoisen politiik-

37. Aamulehti, 14.9.1975. Kullervo Rainio, puheet ja lehti-leikkeet, 1971–1979, KR2. PTA

38. Ahjo no 25–26/1975. Kansio 46. EVAa. KA.

39. Savon Sanomat 18.6.1975. Kansio 46. EVAa. KA.

40. Juha Sipilän kirjoitus 12.5.1975. Näkökohtia eduskuntavaalitoiminnan rahoituksesta ja tukemisesta. Kansio 43. EVAa. KA.

41. EVAn kokous 27.11.1975. EVA:n talousarvio vuodelle 1976, Kansio 1. EVAa. KA.

42. Työnantajat ja SDP:n johto saivat Veikko Puskalalta hajanaisia tiedusteluraportteja SKP:n kokouksista. Niiden motiivi oli heikentää vasemmiston yhteistyötä. Kun esimerkiksi SKP laati demokraattisten voimien yhteistyöohjelman SDP:n puoluekokoukselle, Puskalan muistiossa annettiin ymmärtää, että kommunistit esiintyivät epärehellisesti ja että todelliset tarkoitukset olivat jätetty mainitsematta. Perusteluissa Puskala viittasi Portugaliin, jossa kommunisteilla oli huomattavasti valtaa. Dokumentti: Suomen Kommunistinen Puolue tarjoaa yhteistyötä – mistä on kysymys? 1.6.1975. Kansio 121. SYTa. KA.

43. Elinkeinoelämän aktivoitumisesta: SDP:n puoluetoimikunnan kokous 9.1.1975. 1975. TA; Oikeiston tunnuksista: SDP:n puoluetoimikunnan kokous 3.6.1974. Keskustelumuistiot 1975. TA.

44. Ahjo elokuu 1975, irrallinen leike. Kansio 46. EVAa. KA.

45. Kansiossa muistio ”SDP. Vasemmiston yhteistyö. Aineistoa”. Kansio 125. SYTa. KA.

46. EVA ja sen toiminnan suunnittelu. Luonnos. Kansio 41. EVAa. KA.

47. Lisäksi vasemmistopuolueet olivat vuosina 1972–1979 eduskunnan suurimmat ryhmät.

katrendin jatkumista ja vasemmistoyhteistyön tiivistymistä. Vaaleihin ja asenteisiin vaikuttamiseksi pyrittiin puuttumaan ”aktiivisemmin ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun”, jonka ”ei kuitenkaan välttämättä tarvitse tapahtua EVA:n tai sen jäsenjärjestöjen nimissä”.⁴⁸ EVA:n tuottaman materiaalin perusteella valtuuskunta edusti yleisoikeistolaista intressiä, jonka epäselvä julkinen esiintulo herätti aikalaisissa perustelua ihmetystä.⁴⁹ Elinkeinoelämän näkyvä osallistuminen eduskuntavaalikeskusteluun huomattiin vasemmistolehdissä ja molemmissa työväenpuolueissa.⁵⁰ Suomalaisessa poliittisessa elämässä siirryttiin uuteen vaiheeseen, jossa elinkeinoelämän etujärjestöjen ja politiikan yhteys tiivistyi.

Sosiaalidemokratian vastustus painotti sosiaalisoimisvaaraa, mikä oli yleispohjoismainen ilmiö.⁵¹ Syksyn vaalien kohtalonaisuus perustui juuri tulkintaan SDP:n tunnusten jyrkentyämisestä. Keskustelu voimistui, kun SDP:n puoluekokouksen sisäpoliittinen julkilausuma julkaistiin *Suomen Sosialidemokraatissa*.⁵² Julkilausuma ja sen herättämät vastareaktiot ilmensivät erilaisia käsityksiä talouselämän ja edustuksellisen demokratian suhteesta. Esimerkiksi SYT:n hallituksessa politiikan ja talouselämän erillisyyttä pidettiin yhteiskunnallisen vapauden ehtona. Sosialisoinnilla⁵³ kansakunta menetti ”sisäisen valtiollisen vapautensa”.⁵⁴ Markkinat ja edustuksellisen demokratian instituutiot välittivät valtaa eri tavoin. EVA:ssa katsottiin, että vain elinkeinoelämällä oli ”riittävästi henkisiä ja aineellisia voimavaroja sellaisen toiminnan kehittämiseen, joka voisi vaikuttaa kehityksen suuntaan”. Julkinen valta sitoi talouselämää edustukselliseen demokratiaan, minkä sanottiin supistavan kansakunnan ”sisäistä vapautta” – siis yrittämisen vapautta ja omistusoikeutta. Julkisesta vallasta seurasi, että yhä useammat elinkeinoelämää koskevista ratkaisuista tehtiin ”poliittisella areenalla”⁵⁵, toisin sanoen demokraattisesti.

Kansan Uutiset arvioi 24.8.1975 vaalien keskeiseksi asiaksi kamppailun julkisesta taloudes-

ta: ”Kysymys siitä, millainen on talousarvio, on keskeisesti poliittisen taistelun kysymys.”⁵⁶ SDP:ssä tulkittiin, että oikeisto oli julistanut avoimen sodan sosiaalidemokratiaa vastaan ja että vastustajilla oli huomattavat resurssit.⁵⁷ Kuten EVA:n arkistolähteet osoittavat, toiminta oli hyvin resursoitua ja koordinoitua. Kun vaalien alla talousvaikeudet rantautuivat Suomeen ja vasemmiston täystyöllisyystavoitteet vaikutuivat, työnantajat julistivat merkittävien sosiaalireformien ajan olevan ohi.⁵⁸ Alkoi ideologinen siirtymä, joka ei kuitenkaan saanut vahvaa poliittista perustaa.

Vaaleissa säilyi EVA:n tavoitteiden mukaisesti ei-sosialistinen enemmistö. Silti SYT:ssä katsottiin, että ”yhteiskuntajärjestelmämme romuttamiseen” pyrkivän vasemmiston kannatus oli jälleen nousussa.⁵⁹ SKDL lisäsi paikkojaan eduskunnassa ja kasvatti absoluuttista äänimäärään-

48. Muistio EVA:n kokouksesta 3.4.1975. Kansio 1. EVAa. KA.

49. Epäselvyyksistä mainitsee Juhani Suomi (1998) *Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972–1976*, Helsinki: Otava, 418. Julkisudessa EVA kiisti poliittisen aktiivisuutensa ja siteensä, mikä aiheutti ristiriidan keskustelunavausten ja tosiasialisen toiminnan välille.

50. Esim. Kansan Tahto 19.8.1975. Kansio 46. EVAa. KA.

51. Esim. Ruotsissa porvarilliset puolueet lioittelivat vuonna 1948 sosiaalidemokraattien sosialisoimiskaavailuja. 1970-luvun jälkipuolella arvostelu kohdistui palkansaajarahastoihin: Henrik Berggren (2011) *Edessä ihana tulevaisuus. Olof Palme ja kansankoti*, Helsinki: Otava, 221–222, 485, 487.

52. Suomi (1998) 623–624.

53. SDP:n julkilausumassa se viittasi hyvin väljästi liikepankkien ja vakuutusyhtiöiden yhteiskunnalliseen hallintaan.

54. SYT:n hallituksen kokous 29.8.1973. Tämän päivän lähtökohta ja välittömiä johtopäätöksiä. Suomen valtiollisen itsenäisyyden perusteitten lujittaminen. Kansio 4. SYTa. KA.

55. EVA:n kevätkokous 10.6.1976, liite A, 6. Kansio 1. EVAa. KA.

56. KU 24.8.1975. Kansio 46. EVAa. KA.

57. Sorsa (3003), 452.

58. Bergholm (2012) 392, 426–427, 429–431.

59. SYT:n hallituksen ptk 4.11.1975. Kansio 4. SYTa. KA.

sä. Kokoomus säilytti 35 paikallaan mahdollisuuden hyödyntää eduskunnan määrävähemmistösäädöksiä. Vaikeat hallitusneuvottelut päättyivät Martti Miettusen hätätilahallitukseen, johon kuuluivat SDP, SKDL, Keskustapuolue, Ruotsalainen kansanpuolue ja Liberaalinen Kansanpuolue. Keskiryhmien mielestä vasemmistolla oli siinä liikaa vaikutusvaltaa.⁶⁰ 1970-luvun ensipuoliskon mahdollisuuksien ikkuna sulkeutui vasemmiston osalta.

Vaikka korostettiin, ettei vaaleihin osallistuttu, EVA välitti julkisuuteen materiaalia sosiaaliturvasta, yritysverosta ja työnantajamaksuista.⁶¹ EVA:n ja sen rahoittamien järjestöjen aktivismi perustui lehdistökontakteihin. Valtuuskunnan toimiston neuvotteluissa kesäkuussa 1976 katsottiin, että ”pääkaupungin poliittisille ja taloustoimittajille järjestetty lounastilaisuus oli onnistunut”. Vastaavia ”EVA-lounaita” pidettiin tarpeellisena järjestää systemaattisesti.⁶² Unto Hämäläinen on teoksessaan *Suomi Orwellin vuonna 1984* (2011) kirjoittanut, että 1970-luvulla vasemmisto piti Jakobsonin puheita sumutuksena ja propagandana, vaikka valtuuskunta vain puolusti kansallista yhteisymmärrystä.⁶³ Tällaisen johdtopäätöksen voi tehdä ottamalla annettuna totuutena ne julkilausumat, joissa EVA:n poliittinen rooli kiistettiin, vaikka tosiasiat eivät sitä vastanneetkaan.

Julkiseen keskusteluun vaikutettiin lehdistöyhteyksillä. SYT hyödynsi artikkelipalvelua, joka teki ”artikkeliryynnäköitä” ja lobbasi sanomalehtiä.⁶⁴ Julkisuutta hallinnoitiin taitavasti: esimerkiksi EVA:n johtaja Kari Nars kirjoitti *Suomen Kuvalehteen* 28.11.1975 nimimerkillä ”Talouksmies evp” taloudellisen tiedottamisen ja virheellisten käsitysten purkamisen tarpeesta. Hän kysyi, mitä EVA aikoi tehdä asialle. Toimitusjohtaja Jakobson ”vastasi” 19.12.1975 ja esitti tiivistelmän pankinjohtaja Päiviö Hetemäen puheesta, jonka mukaan EVA osallistui yhteiskunnan ja talouselämän kaikinpuoliseen kehittämiseen.⁶⁵ Sekä *Helsingin Sanomat* että *Suomen Kuvalehti* olivat osoittaneet kiinnostusta EVA:a kohtaan, ja

jälkimmäisen kanssa kaavailtiin myös pidempi-aikaista yhteistyötä.⁶⁶

Julkiudessa valtuuskunta verhosi toimintansa epäpoliittisuudella. Kun teollisuus- ja kauppaministeri Eero Rantala (sos. dem.) vaati valtioneuvostoita pois valtuuskunnasta, häntä syytettiin *Turun Sanomissa* politisoimisesta: ”Painostusjärjestöroolin korostaminen on ministerin mielikuvituksen tulosta. Pääasiassa EVA suunnittelee ja koordinoi elinkeinoelämän viestintää, tutkimusta, koulutusta, kansainvälisiä kysymyksiä ja niin edelleen.”⁶⁷ Kiistämisen periaatteella EVA sai epäilijät vaikuttamaan vaino-
harhaisilta. Vaikka Jukka Tarkka on esittänyt, ettei EVA osallistunut työnantajaintressien hoitoon vaan yhteistoiminnan kehittämiseen ”yhteiskunnan kaikkien lohkojen välille”⁶⁸, EVA:n toiminta suuntautui selkeästi työväenpuolueiden itsenäisiä tavoitteita ja yhteistyötä vastaan. Jakobson kuvaili pääministeri Martti Miettuselle EVA:a joulukuussa 1975 selväsanaisesti: se palveli jäsenjärjestöjensä yhteisiä intressejä.⁶⁹

Poliittisen voimasuhteiden muutos hahmottuu

Talousvaikeudet ja kilpailukyvyyn heikentyminen patistivat konsensukseen – joskin ristiriitaisista lähtökohdista. Kapitalismin ”kultaisen kauden”

60. Juhani Suomi (2000) *Umpeutuva latu. Urho Kekkosen 1976–1981*, Helsinki: Otava, 20–21, 38, 40.

61. Irrallisia mielipidekirjoituksia vuosilta 1975 ja 1976. Kansio 43. EVAa. KA.

62. EVA:n toimiston neuvottelussa 15.–16.6.1976 käsitellyjä asioita. Kansio 1. EVAa. KA.

63. Unto Hämäläinen (2011) *Suomi Orwellin vuonna 1984*, Helsinki: HS kirjat, 115.

64. SYT:n hallituksen ptk 21.11.1972. Liite toimintasuunnitelmaehdotus vuodelle 1973. Kansio 4. SYTa. KA.

65. SK 28.11. ja 19.12.1975. Kansio 46. EVAa. KA.

66. Pöytäkirja EVA:n työvaliokunnan kokouksesta 1.7.1975. Kansio 1. EVAa. KA.

67. *Turun Sanomat* 22.4.1976. Kansio 46. EVAa. KA.

68. Jukka Tarkka (2010) *Max Jakobson – Kylmän sodan diplomaatti*, Helsinki: Otava, 257.

69. Jakobson pääministeri Martti Miettuselle 3.12.1975. Kansio 27. P. Hetemäen arkisto. KA.

päätös aktivoi eri maiden konservatiiviset ajatushautomot etsimään talousvaikeuksien selityksiä valtiointerventionismista, korkeista rajaveroasteista, talouselämän sääntelystä ja menestyjien rankaisemisesta.⁷⁰ Suomessa EVA:a lähellä toiminut Veronmaksajien Keskusliitto käynnisti kansalaisadressihankkeen verotuksesta. EVA-rahoitteinen järjestökenttä tunnusti yhteiskunnallisten asenteiden muokkaustyön merkityksen.⁷¹ Talouskriisi supisti poliittista liikkumavaraa,⁷² mikä heijastui konsensusena, talouselämän liberalisointina sekä työn ja pääoman neuvottelusuhteen kääntymisenä työnantajien eduksi.⁷³ Korpilammen konferenssissa (1977) linjattiin kilpailukykyisen talouden edellytyksiä, ja se loi kokemuksen SDP:n linjan muutoksesta.⁷⁴ On esitetty, että konferenssilla oli tärkeä merkitys konsensuskulttuurin syntyemisestä.⁷⁵ Ylipäätään konferenssi on saanut suurta huomiota siirtymän paikantamisessa. Epäselväksi on jäänyt, luottivatko työnantajat SDP:n tunnusten vaihtumiseen.

Sosialidemokratian suunta -asiakirjan (1978) mukaan SDP tavoitteli kansanvaltaisesti demokraattista sosialismia ja torjui yhteistyön kokoomuksen kanssa. EVA oli seurannut paperin valmistumista ja tehnyt merkintöjä sen talouspoliittisista kohdista. Luonnosversiota pidettiin ongelmallisena siinä tehtyjen elinkeinoelämän valvomista koskevien linjausten vuoksi. Vaikkei paperissa suoraan kirjoitettu valtiollistamisesta, suurten yhteiskunnallisten velvoitusten tulkittiin tarkoittavan yritysten valvontaa. EVA:n kappaleesta oli erikseen alleviivattu kohta: ”Veropolitiikan lähtökohtana on yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja tuloerojen tasoittaminen.”⁷⁶ SYT-väelle Sosialidemokratian suunta -dokumentti osoitti, ettei SDP ollut markkinatalous- ja elinkeinoelämämyönteinen puolue. Suunnanmuutos rinnastettiin keskiryhmien myötäilyyn ja vaalitaktiikkaan.⁷⁷

Epäluulo SDP:n pyrkimyksiä ja linjanmuutosta kohtaan oli hyvin konkreettista. Suomen Yhdys-Pankin pääjohtaja ja EVA:n johtaja Mika Tiivola katsoi SDP:n jatkaneen vuoden 1978 puoluekokouksessa sosialisoimistunnuksin ja osoittaneen valmiuksia puuttua perustuslaissa turvattuun omistusoikeuteen. Myös Jakobson tulkitse, että SDP:n talouspoliittinen ohjelma perustui edelleen valtiollisten rakenteiden vahvistamiseen. Hän ei katsonut SDP:n etääntyneen vuoden 1975 sisäpoliittisesta julkilausumasta, mikä viittaa siihen, ettei EVA onnistunut vaikuttamaan ”kansanvaltaisen työväenliikkeen” ohjelmatyöhön haluamallaan tavalla.⁷⁸ Kokoomus oli SDP:n päävastustaja myös kevään 1979 eduskuntavaaleissa, jolloin Taloudellinen Tietotomisto, EVA ja Kauppakamarit tekivät aktiivista, suuren linjan mukaista vaalityötä.⁷⁹

Jukka Tarkka on kirjoittanut, että EVA oli ”talouselämän järjestöjen yhteistyöelin, jonka tehtävänä oli herätellä menneisyyteen ankkuroituja poliitikkoja uudella tiedolla ja valistaa kansalaisia” ja että ”keskusteluyhteys toimi paremmin sosialidemokraattien kuin kokoomuksen suuntaan.”⁸⁰ Kun hankittiin kosketuspintaa po-

luekokouksessa sosialisoimistunnuksin ja osoittaneen valmiuksia puuttua perustuslaissa turvattuun omistusoikeuteen. Myös Jakobson tulkitse, että SDP:n talouspoliittinen ohjelma perustui edelleen valtiollisten rakenteiden vahvistamiseen. Hän ei katsonut SDP:n etääntyneen vuoden 1975 sisäpoliittisesta julkilausumasta, mikä viittaa siihen, ettei EVA onnistunut vaikuttamaan ”kansanvaltaisen työväenliikkeen” ohjelmatyöhön haluamallaan tavalla.⁷⁸ Kokoomus oli SDP:n päävastustaja myös kevään 1979 eduskuntavaaleissa, jolloin Taloudellinen Tietotomisto, EVA ja Kauppakamarit tekivät aktiivista, suuren linjan mukaista vaalityötä.⁷⁹

70. Sassoone (1996), 447.

71. SYT:n hallituksen ptk 20.4.1976. Kansio 4. SYTa. KA.

72. Pietiäinen (1995) 300.

73. Bergholm (2012) 438.

74. Suomi (2000) 250.

75. Juho Saari, Suomalainen konsensus – Korpilammen konferenssi (1977) käännekohtana. *Yhteiskuntapolitiikka* 75. 2010: 5.

76. ”Sosialidemokratian suunta” – arvioita SDP:n talouspoliittisen ohjelman luonnoksesta 28.2.1978. Kansio 2. EVAa. KA.

77. SDP:n keskeiset tavoitteet seuraavaan puoluekokoukseen mentäessä. 5 kuukautta jälkeen 31. Puoluekokouksen. Dokumentti päivätty 30.10.1978. Kansio 125. SYTa. KA

78. Tiivolan ajatukset: Mika Tiivola 15.6.1978. Kommentti. Kansio 27. P. Hetemäen arkisto. KA; Jakobsonin ajatukset: Jakobsonin kirje usealle 19.6.1978. Kansio 27. P. Hetemäen arkisto. KA.

79. SYT:n hallituksen ptk 11.10.1978: Liite 1. Lokakuun muistio. Kaavailuja ja toimenpiteistä ja niiden taustasta valtiollisten vaalien 1979 edellä ja jälkeen. Kansio 4. SYTa. KA.

80. Jukka Tarkka, Jakobson, Max. Kansallisbiografia, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5006/>.

liittiseen valtaan, SDP oli ohittamaton. Yhteyksillä ei kuitenkaan haluttu edistää sosiaalidemokratiaa, vaan muokata työväenliikkeen tavoitteita. Tarkan näkemys keskusteluyhteyksien painottumisesta on epäselvä. Ehkä osuvammin työnantajien ja SDP:n suhdetta on luonnehtinut Markku Mansner termillä ”kontaktipuolue”.⁸¹ Neuvotteluun ajaututtiin juuri erilaisista ideologisista lähtökohdista.

EVA:ssa konsensusta oli hahmoteltu ”kansantalouden runko-ohjelmaksi”, ja sen kannatusta epäiltiin tammikuussa 1977: ”Tällä hetkellä näyttää siltä, että ohjelman tärkein funktio, kuten *Tiedonantajassa* todetaan, olisi sen hyväksikäyttö yhteiskunnallisessa debatissa.”⁸² Konsensusta rakennettiin ”perinteisen” yhteiskunta- ja talouspolitiikan haastamiseksi ja SDP:n aloitteisiin vastaamiseksi. Koska valtio oli ottanut vuosina 1975–1978 lainaa elvyttämiseen⁸³, fokus oli julkisissa menoissa ja velassa.⁸⁴ Konsensuksen rakennus koski talouden voimavarojen jakoa yksityisen ja julkisen kulutuksen välillä.⁸⁵

EVA:n toimiston johtaja Henri J. Vartiainen muotoili kansantalouden kehitysvaihtoehtoja ja talouspolitiikan strategioita. Vasemmiston täystyöllisyystavoite aiheutti hänen mukaansa kysyntä- ja hintapaineita ja kilpailukyvyen heikkenemistä. Siksi hän korosti markkinaehtoisuutta: ”Markkinatalous koostuu mekanismeista, joiden avulla tuotantovoimat ohjautuvat tehokkaisiin tarkoituksiin. Järjestelmään kohdistuvat lainsäädäntö- ja muut julkisen vallan toimet olisi sen vuoksi laadittava tätä mekanismeja täydentäviksi ja tehostaviksi, ei sen toimintaa haittaaviksi.”⁸⁶ Jo tuolloin yleisen ajattelutavan mukaan tehokkuus ja oikeudenmukaisuus olivat ristiriidassa, mikäli jälkimmäinen edellytti sääntelyä.

Markkinamyönteisissä puheenvuoroissa talouden sääntely ja julkinen sektori nähtiin kilpailu- ja tehokkuushaittoina.⁸⁷ Kansantalouden runko-ohjelmasta jalostui ”yhteiskuntasopimus”, jolla tähdättiin ennen kaikkea elinkeinoelämän neuvotteluaseman parantamiseen ja johon SDP:n johto oli osoittanut yksityisluonto-

sesti kiinnostusta.⁸⁸ Uhkakuvaksi nostettiin Ruotsin tilanne, jos Suomi liukuisi ”Meidner-tyyppiseen sosialisointisuunnitelmaan”.⁸⁹ Taloustutkija ja sosiaalidemokraatti Rudolf Meidnerin suunnittelema palkansaajien investointirahasto oli sosiaalidemokraattien ja ammattiyhdistysliikkeen näkyvä ja ristiriitainen tunnus. Se kärjisti keskustelua sosialisoinnista ja herätti Ruotsin Työnantajaliiton laajaan vastakampanjointiin.⁹⁰

Socialismin ja talouselämän demokratisoimisen uhkakuvat tulivat nimenomaan lännestä, erityisesti Ruotsista. Siksi EVA:n toimisto etsi politiikkasuosituksilleen sisältöä myös ruotsalaisesta keskustelusta, esimerkiksi taloustieteilijä Assar Lindbeckin kirjoituksista. *Vallanvaihto*-teoksessaan Jakobson mainitsee, että ”Markkinatalouden ideologiaa kehitellessämme tukeuduimme yllättävää kylläkin erään ruotsalaisen sosiaalidemokraatin kirjoituksiin.”⁹¹ Mahdolli-

81. Mansner (1990) 501.

82. Karun eteenpäin ajaminen, 18.1.1977: Kansantalouden runko-ohjelma. Kansio 42. EVAa. KA.

83. Tapani Paavonen (2006) *Talouden kehitys ja talouspolitiikka hyvinvointivaltion kaudella. Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta*, 8. Tapani Paavonen ja Olli Kangas (toim.), Helsinki: Edita, 149.

84. Juhani Kivelän kirje Jakobsonille ja Päiviö Hetemäelle 30.7.1976. Kansio 12. Päiviö Hetemäen yksityisarkisto. KA.

85. EVA:n työvaliokunnan kokous 8.2.1977. Kansio 2. EVAa. KA.

86. EVA:n työvaliokunnan kokous 11.1.1979. Liite A, 6. Kansio 2. EVAa. KA.

87. Elinkeinoelämän valtuuskunnan kevätkokous 15.5.1978. Liite A, 1. M. Tiivolan avaussanat. Kansio 2. EVAa. KA.

88. EVA:n työvaliokunnan kokous 11.1.1979. Liite A, 2. Näkökohtia ”yhteiskuntasopimuksesta”. Kansio 2. EVAa. KA.

89. EVA:n työvaliokunnan kokous 11.1.1979. Liite B, 3. Kansio 2. EVAa. KA.

90. Pitkällä tähtäimellä rahastoilla oli tarkoitus lakkauttaa tuotantovälineiden yksityisomistus. LO:n johto hyväksyi Meidnerin ehdotuksen maaliskuussa 1976. SAP hyväksyi palkansaajarahastot syksyn 1978 puoluekokouksessa: Berggren (2011) 481–484, 509, 513; Sasso (1997) 710.

91. Jakobson (1992) 154–155.

sesti juuri ”yllättävyyden” vuoksi häneen tukeuduttiin. Lindbeck, joka erosi näkyvästi Ruotsin palkansaajien keskusjärjestöstä vuonna 1977 ja taisteli ideologisesti Meidnerin palkansaajarahastomallia vastaan sekä rekrytoitui myöhemmin neokonservatiivien riveihin⁹², sopi tietysti kuvaan ”ruotsalaisesta sosialidemokraatista”.

Aikakauden muutos ja ”suurpääoman” kukoistus

Kun ristiriitojen ja kriisin aika taloudellisessa mielessä laantui, ”toinen tasavalta” hiipui. Poliittikka oli muuttunut 1950- ja 1960-luvun sosiaalipoliittisista suurttakaisuista,⁹³ ajoittaisista vasemmistoenemmistöisistä eduskunnan voima-suhteista ja 1970-luvun ensipuoliskon jännitteistä. EVA:n toimitusjohtaja Kauko Sipponen (kesk.) piti toisen tasavallan ”superideologiana” verotuksen ja julkisen hallinnon kasvattamista.⁹⁴ Nyt menneisyyteen eli kansanrintama- ja punamultapolitiikan yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin ja välittömän verotuksen lisäämiseen tehtiin pesäeroa. Sipponen suhtautui ”superideologiaan” kielteisesti, koska se hänen mukaansa heikensi työvoiman tarjontaa.⁹⁵ Vuosina 1969–1977 palkkojen ja työnantajien sosiaaliturvamaksujen osuus kansantulosta oli kasvanut ja pääomatulojen supistunut.⁹⁶ Talousvaikeuksien ja poliittisen siirtymän seurauksena työnantajat asettautuivat yhteisrintamaan sosiaaliturvan laajentamista vastaan⁹⁷.

Oikeiston nousu sai EVA:ssa huomiota, ja Max Jakobson kirjoitti arvion kokoomuksen kannatuslukemista. Luvuissa näkyvät yhteiskuntarakenteen muutos ja toimihenkilöiden määrän nousu työllisistä.⁹⁸ Toimihenkilövaltaistuminen siirsi politiikan raameja oikealle ja vaikeutti solidaarista palkkapolitiikkaa, kun parempituloiset kapinoivat tulontasausta vastaan ja Suomen Työnantajain Keskusliitto vaati työehtosopimuksiin markkinavoimien vaikutusta.⁹⁹ Muutos oli nopea: kun kokoomus oli vuonna 1966 saanut 13,8 prosenttia eduskuntavaalien äänistä, nyt sen ääniosuus oli 21,7 prosenttia. Vasemmisto-

keskustalaisen politiikan mahdollisuudet näyttivät entistä vaikeammilta, mikä merkitsi EVA:n tavoitteisiin nähden suotuisaa kehitystä.¹⁰⁰ Ideologisen tilanteen tulkittiin 1980-luvulle tultaessa parantuneen koko Länsi-Euroopassa, ja ainoana poikkeuksena pidettiin Ruotsia, jossa Olof Palmén katsottiin edistävän demokraattista sosialismia ja siten aiheuttavan paineita myös Suomeen.¹⁰¹

Suomi selvisi 1980-luvulla työttömyydestä.¹⁰² Se mahdollisti hyvinvointipolitiikan kannatuspohjan suhteellisen pysyvyyden. Yleinen mielipide muuttui EVA:n mukaan elinkeinoelämälle myönteisemmäksi ja pakotti SDP:n ”oikeistolais-tumaan” sekä keskustapuolueen lähemmäs elinkeinoelämää. Vuoden 1983 eduskuntavaalit vahvistivat muutoksen, kun hallitusratkaisu lopetti 17 vuotta jatkuneen kansanrintama- ja punamultakauden ja ”Kokoomus eristettiin SMP:n avulla”.¹⁰³ Elinkeinoelämän ulkopuoliset edellytykset suunnan kääntämiseksi kuitenkin parani-

92. Sasso (1997) 710, 743.

93. Olli Kangas (2006) *Politiikka ja sosiaaliturva Suomessa. Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta*, 8. Tapani Paavonen ja Olli Kangas (toim.), Helsinki: Edita, 240.

94. Kauko Sipponen, Yhteiskuntapoliittinen katsaus 13.3.1990. Kansio 39. EVAa. KA.

95. Sipponen Suomi Euroopassa -kirjoitus, EVA 16.5.1990. Kansio 39. EVAa. KA.

96. Bergholm (2012) 348.

97. Pietiäinen (1995) 444.

98. EVA:n kevätkokous 31.5.1979. Toimitusjohtaja Max Jakobsonin katsaus. Kansio 39. EVAa. KA.

99. Mansner (1990) 68–69.

100. Tällaista kehitystä EVA:ssa pidettiin suotuisana: Minne menet markkinatalous? Luottamuksellinen. 27.10.1976. EVA:n johdon laatima. Kansio 41. EVAa. KA.

101. EVA:n valtuuskunnan syyskokous 19.12.1983. Eritäin luottamuksellinen: ideologinen tilanne on elinkeinoelämän näkökulmasta Länsi-Euroopassa parantunut. Kansio 39. EVAa. KA.

102. Mattila (2005) 319.

103. EVA:n valtuuskunnan syyskokous 19.12.1983. Eritäin luottamuksellinen: ideologinen tilanne on elinkeinoelämän näkökulmasta Länsi-Euroopassa parantunut. Kansio 39. EVAa. KA.

vat, ja Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnitteluryhmän visio kesällä 1984 oli, että ”porvarilliselle puolueelle olisi luotava karismaattinen ja johtamaan kykenevä johto.”¹⁰⁴

Uudet linjat ja uusi vuosikymmen

1980-luvulla usko yhteiskunnalliseen suunnitteluun heikkeni ja julkisia organisaatioita alettiin keventää.¹⁰⁵ Kesällä 1984 Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnitteluryhmä hahmotteli elinkeinoelämän yhteiskunnallisia tavoitteita ja konsensuksen haastamista. Pääjohtaja Gustaf von Hertzenin mielestä talous- yhteiskuntapolitiikka ajalehtivät SDP:n armoilla, ja siksi elinkeinoelämän oli luovuttava ”jarrumiehen roolista” ja ryhdyttävä aloitteellisemmaksi. Säilytään puheet olivat kunnianhimoisia. Suunnitteluryhmä listasi ajankohtaisia ongelmia, kuten ”vihreän ylivallan” mielipideilmastossa, kansalaisten ”ylijärjestäytymisen” ja solidaarisuuden painotukset yhteiskunnallisessa keskustelussa. Vanhan yhteiskunta-ajattelun haastamiseksi sosiaalipoliittikaan piti saada kannustimia, kouluopetukseen elinkeinoelämän tietämystä ja oppilaitosten välille kilpailua.¹⁰⁶ Sosiaalivaltion purkutyön tuli olla, samoin kuin rakentaminenkin oli ollut kokonaisvaltaista.

Tuloerojen kaventuminen oli herättänyt etuoikeutetuissa ryhmissä tyytymättömyyttä.¹⁰⁷ Suunnitteluryhmä nosti esiin vaurastumisen oikeuden ja poliittisen konsensuksen päättämisen, koska siten uskottiin vähennettävän palkka- ja tuloerojen tiellä olevaa solidaarisuutta. Työmarkkinat olivat muutoksessa, ja kokouksessa linjattiin, että ”koulutusta vastaavan työn myynti olisi särjettävä”. Järjestelmän muuttamiseksi esiin nousivat valtionhallinnon hajautus ja byrokratian purku.¹⁰⁸ Myös järjestäytymisaste oli keskustelunaiheena lähihistorian työmarkkinakehityksen takia: 1970-luvulla Suomesta oli tullut kansainvälisesti korkean järjestäytymisasteen maa.¹⁰⁹

Suunnittelukokouksessa käsiteltiin myös ”hoivuroukkojen” palkkaamista Mainostelevisi-

oon, jotta ”sanoma saataisiin läpi kansan kielellä”.¹¹⁰ EVA tuki Yleisradion ei-sosialistisia toimittajia ja hallintohenkilöstöä yhteistyössä ei-sosialistisen johdon kanssa.¹¹¹ Kun häiriöitä ilmeni, oli mahdollista ottaa yhteys hallintoneuvoston puheenjohtajaan Atte Pakkaseen ja professori Osmo A. Wiioon ”vastatoimenpiteiden käynnistämiseksi”.¹¹² Konkreettiset tavoitteet oli saatettava yhteiskunnalliseen keskusteluun, jossa yksittäisillä termeillä, kuten yksilön vastuun lisäämiseen ja julkisen sektorin kaventamiseen perustuneella ”ihmiskasvoisella markkinataloudella”,¹¹³ saattoi olla merkitystä. Myös Ruotsissa poliittisten käsitteiden uudelleen määrittely ja keksiminen olivat tärkeässä roolissa, kun poliittinen aloitevalta liukui oikeistolle.¹¹⁴

Elinkeinoelämä halusi ”korjata” yleistä, erityisesti tuloeroja ja palkkoja koskevaa asenneilma-
piiriä. Suomi nähtiin kateellisena maana, jossa yksilöllisyyttä ei sallittu. Ideologian levittämiseksi kaavailtiin EVA:n yhteiskunnallista ohjelmaa porvarillisesti ajatteleville henkilöille ja puolueille, ja sen muodoksi keskustelukerhoa, jossa valikoidut ”nuoret leijonat” ja vaikuttajat teroittaisivat näkökantojaan ja takoisivat porvarillista ideologiaa. Keskustelukerho oli tarkoitettu nuorille tutkijoille, ”jotka toimivat yhteiskunnallisesti relevanteilla aloilla (ekonomit, sosiologit, his-

104. Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnitteluryhmän ideapalaveri 11.–12.6.1984. Kansio 39. EVAa. KA.

105. Paavonen (2006) 61.

106. Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnitteluryhmän ideapalaveri 11.–12.6.1984. Kansio 39. EVAa. KA.

107. Bergholm (2012) 314.

108. Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnitteluryhmän ideapalaveri 11.–12.6.1984. Kansio 39. EVAa. KA.

109. Bergholm (2012) 79.

110. Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnitteluryhmän ideapalaveri 11.–12.6.1984. Kansio 39. EVAa. KA.

111. EVA ja sen toiminnan suunnittelu. Luonnos. Kansio 41. EVAa. KA.

112. SYT:n hallituksen ptk 4.11.1975. Kansio 4. SYTa. KA.

113. Kauko Sipponen, teesejä ihmiskasvoisesta markkinataloudesta 11.12.1984. Kansio 39. EVAa. KA.

114. Boréus (1999).

torioitsijat jne.)” ja jotka saatettaisiin ”kosketuksiin selkeän porvarillinen ajatusmaailman kanssa”. EVA:n julkisuuspolitiikka säilyi huoliteltuna, ja sen roolin piti olla ”mahdollisimman diskreettiä, mieluummin epävirallista”.¹¹⁵

Vaikka Suomen julkinen sektori oli alkanut kasvaa voimakkaasti 1970-luvun puolivälissä, Euroopan OECD-maiden keskitaso saavutettiin vasta 1980-luvun lopulla. Julkisten kulutusmenojen painopiste oli terveydenhuollossa ja opetuksessa, mikä heijasteli vuoden 1963 sairasvakuutuslakia ja vuoden 1972 kansanterveyslakia, peruskoulu-uudistusta, korkeakoulusektorin valtiollista laajenemista ja sosiaalisia tulonsiirtoja. Vuoden 1966 eduskuntavaaleista lähtien 82 prosenttia pääministeripäivistä oli ollut sosiaalidemokraateilla,¹¹⁶ ja siten 1980-luku oli ”EVALaiselle” toiminnalle uusien mahdollisuuksien aikaa, kun työväenpuolueiden joukkokannatus ei enää sitonut poliittisia resursseja. *Kanava*-lehdessä (N:o 7, 1987) oli iso keskustelu aiheesta ”Onko Suomi siirtymässä kapitalismiin?”, jossa Suomen Yhdyspankin johtokunnan jäsen Björn Wahlroos korosti 1970-luvun lopulla alkanutta henkisen ilmapiirin muutosta ja pesäeroa yhdenvertaisuutta ja uusjakoa painottaneeseen keskusteluun.¹¹⁷ Vastaavasti Ruotsissa tasa-arvon ja yhteiskunnallisen kollektivismiin tavoitteet heikkenivät talousvaikeuksien ja porvarillisen hallitusvallan saattelmina.¹¹⁸

Vasemmiston kannatuksen heikentyminen ja ohjelmien maltillistuminen eivät kuitenkaan heikentäneet politiikan luokkakantaisuutta. Sen painopiste vain liukui sosiaali- ja koulutuspoliittisista suurhankkeista sekä tulojentasauksesta varakkaiden ja suurituloisten yksityishenkilöiden ja yritysten omistajien etujen vaalimiseen. Elinkeinoelämän poliittinen aktivismi oli olematon osa tätä kehitystä.¹¹⁹ Myös Ruotsissa elinkeinoelämän ajatushautomot olivat tehokkaasti haastaneet vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen tavoitteita. Poliittista aloitevaltaa siirtyi työnantajajärjestöille, jotka popularisoivat markkinalähtöistä ajattelua.¹²⁰

SYT:ssä kiinnitettiin vielä vuonna 1988 huomiota ”yhteiskuntaideologiaamme vastustavien voimien” propagandaan, joka ”sekoittaa merkittävien yhteiskuntapoliittisten asioiden käsittelyä ja vaikeuttaa järkevien päätösten aikaansaamista”.¹²¹ Ilmaisussa maalattiin sisäistä vihollista samaan tapaan kuin pääministeri Margaret Thatcher kuvasi lakkoilevia kaivostyöläisiä Isossa-Britanniassa. Samoin kuin EVA:ssa, Suomen sisäiset olot todettiin SYT:ssä rauhallisiksi. Kokonaistaloudellinen kehitys oli tyydyttävä, vaikka julkisen talouden ja ”ruotsintaudin” ongelmat olivat olemassa.¹²² Kokoomus, joka kasvoi ja veti mukaansa palkkatyöläisiä, nousi pääministeripuolueeksi vuonna 1987. Se esiintyi kuitenkin Ilkka Suomisen ja Paavo Väyrysen kassakaappisopimuksen rauettua julkisen talouden paisuttajana. Edellä mainitussa *Kanava*-lehden keskustelussa Kymmene Oy:n varatoimitusjohtaja Vesa Vainio totesi hieman pettyneesti, että puolueet kilpailivat siitä, ”kuka on eniten palkansaajien puolella”.

Vuosikymmenen loppua kohti poliittiset olot olivat muuttuneet dramaattisesti EVA:n perustamisesta. Joulukuun 12. päivänä 1989 Elinkeinoelämän valtuuskunnan johtaja Risto Piepponen, kouluneuvos Antero Penttilä ja vuorineuvos Erkki Salonen keskustelivat oikeistolaisen järjestöketän rahoituksen tarpeesta. Piepponen huomautti, että kansainvälisen kilpailun esilläpito oli tärkeää, mutta kuului niille tahoille, joilla oli asiantuntevia ihmisiä ja esikuntia ja jotka mää-

115. Teollisuuden Keskusvaliokunnan suunnittelukokous 1.11.1984. Kansio 39. EVAa. KA.

116. Heikkinen & Tiihonen (2010) 160, 161, 25.

117. Jaakko Iloniemi, Jaakko Itälä, Pekka Korpinen, Vesa Vainio (1987) Onko Suomi siirtymässä kapitalismiin? *Kanava* N:o 7, 1987.

118. Berggren (2011) 500.

119. Brady & Leicht (2008); Sasso (1997).

120. Boréus (1999); Berggren (2011) 503, 550.

121. Toimintasuunnitelma vuodelle 1988. Kansio 10. SYTa. KA.

122. Liite toimintakertomukseen vuodelta 1982. Kansio 10. SYTa. KA.

rätietoisesti syöttivät lehdistöön näitä asioita. Tästä toiminnasta firmat maksoivat ”huikeita summia” Keskuskauppakamarille, Ulkomaankauppaliitolle, Teollisuuden Keskusliitolle ja Finnfacts-palvelulle.¹²³ Perinteisille elinkeinoelämärahoitteisille järjestöille, joiden fokus oli ollut ennen muuta vasemmiston patoamisessa, ei ollut enää kysyntää. Elinkeinoelämä viritteli kilpailukyky-Suomea, jossa vasemmisto olisi enää valaton kuriositeetti.

Suomen poliittisen elämän vakauttaminen oikealle ja sen arkkitehdit

Elinkeinoelämän valtuuskunta perustettiin oloissa, joissa vasemmistopuolueiden yhteistyön, julkisen vallan kasvun sekä yhteiskunnan politisoitumisen tulkittiin heikentäneen elinkeinoelämän asemaa ja suomalaista kapitalismia. Elinkeinoelämän voimat reagoivat yleisen ilmapölyn muutokseen ja välittivät uudenlaista markkinatalousmyönteistä aaltoa suomalaisen keskusteluun. EVA:ssa katsottiin, että talous- ja yhteiskuntajärjestys olivat voimakkaassa muutoksessa ja että taloudellista valtaa demokratisoitiin eli siirrettiin poliittisille elimille ja julkiseen valvontaan. Uhkakuvina olivat, että sosiaalivaltio laajenisi ja edustuksellisen demokratian suhde talouselämään tiivistyisi. Edistääkseen jäsenjärjestönsä asiaa EVA pyrki vaikuttamaan politiikan sisältöön ja puolueiden voimasuhteisiin, toisin sanoen aikaansaamaan pitkän linjan ideologisen käänteen.

Laajassa mielessä EVA perustettiin samaan aikaan, kun edustuksellisen demokratian elimissä kamppailtiin näkyvästi koulujärjestelmästä, valtiosäännöstä, julkishallinnosta, Yleisradiosta, verotuksesta ja talouselämän sääntelystä. EVA suuntasi ideologista käännettä markkinamyönteisempään suuntaan ja tuki poliittista oikeistoa. Konsensuksen oloissa EVA edisti talouden markkinaehtoistumista ja ylläpiti poliittisten organisaatioiden ohella yhteyksiä tiedotusvälineisiin. Elinkeinoelämän poliittinen aktivismi ei sinänsä

ollut uusi ilmiö, mutta 1970-luvulla sen merkitys kasvoi.

Elinkeinoelämän aktivismi kohdistui ”vapaan yhteiskunnan” vastustajiin, mikä kertoo ideologisista lähtökohdista: kielteisestä tai vähintäänkin epäileväisestä suhtautumisesta hyvinvointivaltioon ja talouselämän demokratisoimiseen. Tällaisesta perspektiivistä tasavallan vapautta uhkasivat kasvava verorasitus, valtion yritystoiminnan laajeneminen ja keskeisten poliittisten voimien esittämät sosialisimisvaatimukset. EVA:n perustamishetkellä SDP oli kiistattomasti noussut valtakunnan johtavaksi puolueeksi. Siksi onkin painotettava, että sosialismin uhka tuli lännestä¹²⁴, ei idästä. Poliitiikan sunnan muuttamiseksi elinkeinoelämä tavoitteli yhteiskunnan vakauttamista oikealle, ja siihen sidottiin taloudellisia ja intellektuaalisia voimavaroja. Vaikka esimerkiksi Liiketyöntäjien Keskusliitto torjui puolueiden tukemisen 1970-luvulla,¹²⁵ se kanavoi EVA:n jäsenjärjestönä rahaa puoluepolitiikkaan.

Artikkelissa on alleviivattu vuoden 1975 vaalien merkitystä. Elinkeinoelämä aktivoitui vaalitaistelussa, koska poliittinen tilanne tulkittiin uhkaavammaksi kuin vuosina 1958 tai 1966. Sosiaalidemokraatit ja kommunistit olivat vuodesta 1965 lähestyneet toisiaan ja osoittaneet yhteistyövalmiuksia konkreettisissa kysymyksissä. Talouden hallinta- ja omistussuhteiden kehitys riippui poliittisista voimasuhteista. Se voimisti elinkeinoelämän perspektiivistä vaalien kohtalonomaisuutta ja perusteli EVA:n keskeisintä tavoitetta, ei-sosialistisen rintaman vahvistamista.

123. SYT:n toimintaa ja tulevaisuutta arvioiva neuvonpito 12.12.1989. Piepponen. Kansio 10. SYTa. KA.

124. Olof Palme julisti vuonna 1969 puoluekokousväelle Tukholmassa, että sosiaalidemokraatit tulevat 1970-luvulla syventämään demokratiaa työpaikoilla, kouluissa, asuinympäristöissä ja talouselämässä. Vuosina 1970–1976 puolue toteutti uudistuksia, joilla vahvistettiin ammattiyhdistysliikkeen asemaa ja demokratisoitiin työelämä: Berggren (2011) 381, 387–388.

125. Pietiäinen (1995) 264.

Poliittisen aloitevallan siirtymää öljykriisin jälkeisessä Euroopassa on tutkittu runsaasti. Tässä artikkelissa on alleviivattu poliittisen oikeiston ja Etelärannan työnantajapiirien yhteistyön tiivistymistä. Elinkeinoelämän julkisuus-suhteisiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Lisäksi eri järjestöt alkoivat tavoitella vahvempaa jalansijaa kouluissa, tutkimuksessa ja joukkotiedotuksessa. Vapaan kapitalismin puolustajat tekivät aiempaa voimakkaammin pesäeroa sosiaalivaltioon tuomitsemalla sosiaalidemokratian ihanteet taloudellisesti tehottomiksi ja vanhentuneiksi. Poliitiikan luokkakantaisuus ei varsinaisesti lakannut, mutta se painottui uudella tavalla työväenliikkeen jouduttua poliittisesti ahtaalle.¹²⁶

Kuten Donald Sassoon on todennut, ”kapitalismin kultaisen kauden” päätyminen rapautti täystyöllisyystavoitteen.¹²⁷ Se vauhditti poliittista siirtymää Länsi-Euroopassa, kun hyvinvointivaltiot osoittautuivat korkean työttömyyden valitessa poliittisilta perustoiltaan hauraiksi. Suomessa työttömyys kuitenkin laski 1970-luvun lopun kriisiluvuista, mikä vahvisti pohjoismaisen mallin pysyvyyttä.

Kaikkiaan EVA:n ansio oli siinä, että se jalosti oikeiston ja vapaan markkinatalouden puolustajien aatteellista keskustelua ja vahvisti niiden poliittisia vaikutusmahdollisuuksia. Se pyrki yhteiskunnallisten yhteyksiensä avulla vaikuttamaan julkiseen poliittiseen keskusteluun ja kansalaisten yhteiskunnallisiin käsityksiin. Tässä artikkelissa jätetään avoimeksi kysymys, miten elinkeinoelämän poliittinen aktivismi suhteutui

avoimen kansalaiskeskustelun ihanteeseen, ideologianmuodostukseen ja poliittiseen toimintaan. Demokratian ihanteen mukaisesti kansalaisten tulisi muodostaa mielipiteitä yhteiskunnallisista asioista mahdollisimman itsenäisesti. Se puolestaan edellyttää avoimuutta. Elinkeinoelämän yhteiskunnallinen aktivismi on tässä suhteessa mielenkiintoinen näkökulma valtiovallan, talouselämän, puolueiden, median ja yhteiskunnallisen aatekeskustelun suhteisiin.

1980-luvun jälkipuoliskolla poliittinen siirtymä konkretisoitui kokoomuksen noustessa hallitukseen. Vasemmistovetoisen kansanrintamapohjan mahdollisuudet olivat rapautuneet jo vuosikymmenen alkupuoliskolla, kun suomalainen kommunismi oli luhistunut. Poliittinen siirtymä haastoi ”superideologiaa” ja edisti yksilöllisiä ja perhekohtaisia valinnanvapauksia. Porvarillinen sosiaalivaltion arvostelu sai uudenlaista aatteellista sisältöä ja muokkasi markkinalähtöisyydellä hallintokulttuuria. Elinkeinoelämän tavoitteiden mukaisesti markkinavoimien valtaa lisättiin. Vaikkei suomalainen hyvinvointivaltio lakannutkaan olemasta, sosiaalisen tasauksen politiikka ja sosiaalivaltion rakennuskauden ihanteet tulivat tiensä päähän, kun poliittinen aloitevalta siirtyi – elinkeinoelämän massiivisella myötävaikutuksella – oikeistolle.

126. Hyvinvointivaltion moraalikäsitusten haastamisesta ja politiikan luokkakantaisuudesta: Brady & Leicht (2008); Berggren (2011) 526.

127. Sassoon (1997) 449. *Nyt julkaistu Ville Okkosen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*